

Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

ISTRAŽIVANJA U SPECIJALNOJ EDUKACIJI I REHABILITACIJI

BEOGRAD 2009.

UNIVERZITET U BEOGRADU -
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE -
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

*Istraživanja u specijalnoj
edukaciji i rehabilitaciji*

*Research in Special Education and
Rehabilitation*

Priredio / Edited by
Prof. dr Dobrivoje Radovanović

Beograd / Belgrade
2009

EDICIJA: RADOVI I MONOGRAFIJE

Izdavač:
Univerzitet u Beogradu -
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Istraživanja u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji

- Za izdavača:** Prof. dr Dobrivoje Radovanović, dekan
- Urednik edicije:** Prof. dr Zorica Matejić-Đuričić
- Uređivački odbor:**
- Prof. dr Dobrivoje Radovanović
 - Prof. dr Dragan Rapačić
 - Prof. dr Nenad Glumbić
 - Prof. dr Sanja Đoković
 - Doc. dr Vesna Vučinić
 - Prof. dr Mile Vuković
 - Prof. dr Svetlana Slavnić
- Recenzenti:**
- Maria Elisabetta Ricci,
Univerzitet "La Sapienza", Rim, Italija
 - Dr sci. Vlasta Zupanc Isoski,
Univerzitetni klinički centar Ljubljana,
KO za vaskularnu nevrologiju in intenzivno terapiju,
Služba za nevrorehabilitaciju - logopedija Ljubljana,
Slovenia

Štampa:
„Planeta print“, Beograd

Tiraž:
200

Objavlivanje ove knjige je pomoglo Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj.

Nastavno-naučno veće Univerziteta u Beogradu - Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju donelo je Odluku 3/9 od 8.3.2008. godine o pokretanju Edicije: Radovi i monografije.

Nastavno-naučno veće Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu, na redovnoj sednici održanoj 14.4.2009. godine, Odlukom br. 3/53 od 23.4.2009. godine, usvojilo je recenzije rukopisa Tematskog zbornika "Istraživanja u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji"

ISBN 978-86-80113-84-5

**EDITION:
ARTICLES AND MONOGPRAPHS**

Publisher:
University of Belgrade -
Faculty of Special Education and Rehabilitation

Research in Special Education and Rehabilitation

- For Publisher:** dr. Dobrivoje Radovanović, dean
- Edition Editor:** dr. Zorica Matejić-Đuričić
- Editorial Board:**
- dr. Dobrivoje Radovanović
 - dr. Dragan Rapaić
 - dr. Nenad Glumbić
 - dr. Sanja Đoković
 - dr. Vesna Vučinić
 - dr. Mile Vuković
 - dr. Svetlana Slavnić
- Reviewers:**
- Maria Elisabetta Ricci,
University "La Sapienza", Roma, Italy
 - Dr sci. Vlasta Zupanc Isoski,
University clinical center Ljubljana, Slovenia

Printing:
„Planeta Print“, Belgrade

Circulation:
200

Publication of this Book supported by Ministry of Science and Technology Development.

*Scientific Council of the Belgrade University - Faculty of Special Education and
Rehabilitation made a decision 3/9 from March, 8th 2008 of issuing
Edition: Articles and Monographs.*

*Scientific Council, Faculty of Special Education and Rehabilitation
University of Belgrade, at the regular meeting held on April, 14.th 2009 the Decision
N° 3/53 of April, 23th 2009, adopted a Thematic review manuscripts collection of
“Research in Special Education and Rehabilitation “*

ISBN 978-86-80113-84-5

NEKE SPECIFIČNOSTI SEMANTIKE KOD GLUVIH I NAGLUVIH UČENIKA

Ljubica Isaković, Tamara Kovačević

Univerzitet u Beogradu - Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Razvijenost značenja reči, semantike, stoji u neposrednoj vezi sa misaonom aktivnošću. Ona istovremeno odražava niži ili viši intelektualni kapacitet. Adekvatno usvajanje značenja reči pretpostavlja iskustvo, saznanje, stečeni leksički fond transformisan u simboličko mišljenje.

Glupi i nagluvi učenici postižu neadekvatne rezultate u okviru semantičkih testova zbog oskudnog jezičkog saznanja i nerazvijenih jezičkih asocijacija.

Cilj našeg istraživanja bio je ispitati značenja pojedinih reči i njihovih asocijacija kod gluve i nagluve dece uzrasta od šestog do osmog razreda i ustanoviti kako teče razvoj pojedinih kategorija reči (homonima, antonima, sinonima i metonima). Takođe, interesovalo nas je da li i u kojoj meri poznavanje znakovnog jezika utiče na usvojenost pojedinih kategorija reči.

U istraživanju je primenjen Semantički test (S. Vladisavljević).

Dobijeni rezultati ukazuju na delimičan uticaj uzrasta na usvojenost ispitivanih kategorija reči. Bolja usvojenost znakovnog jezika, u okviru ispitivanih kategorija reči, utiče na bolja govorna postignuća gluvih i nagluvih učenika.

Uočena je bolja usvojenost antonima i homonima u okviru govornog oblika izražavanja.

Ključne reči: homonimi, antonimi, sinonimi, metonimi, semantika, glupi i nagluvi učenici

UVOD

Semantika je proučavanje značenja u jeziku i koncentrisana je na to kako ljudi saopštavaju reči jedni drugima u okviru svog jezika, dakle, usmerena je na njihov smisao a ne na njihovu referenciju. Distinkcija između smisla i referencije je odlučujuća jer nam omogućava da proučavamo mnoge slučajeve u kojima uspešno koristimo reči čak i onda kada one ne odgovaraju u potpunosti stvarnom stanju stvari u spoljašnjem svetu.

Kada se govori o broju reči kojima barataju pojedinci u svakodnevnom životu uviđamo da kod obrazovanih ljudi u razvijenim društvima iznosi oko dvadesetak hiljada. Pri tome je bitno razlikovati aktivnu i pasivnu leksiku, tj. reči koje sami upotrebljavamo i one koje razumemo, tačno ili približno, iako se njima ne služimo.

Reč kao jedinica rečnika (leksikona, vokabulara) jednog jezika sa svim njenim gramatičkim oblicima i mogućim frazeološkim proširenjima naziva se leksema.

Postoji nekoliko vrsta smisaonih odnosa između leksema. Sintagmatski odnosi, proizilaze iz sekvencijalnog načina pojavljivanja leksema; dok paradigmatički

odnosi proizilaze iz načina supstitucije jednog leksema drugim. Poznato je više tipova paradigmatičkih odnosa:

- *Sinonimija* To je odnos istovetnosti značenja. Prilikom traženja sinonima treba voditi računa o stilskim, emocionalnim razlikama i, što je veoma bitno o kontekstu. Dve lekseme mogu biti sinonimi u jednoj rečenici, ali se razlikovati u drugoj.
- *Homonimija* Pojava postojanja reči istih po glasovnom sklopu, često istih i u pisanju, a različitih po značenju.
- *Hiponimija* Ovaj smislaoni odnos upućuje na pojam uključivanja, odnosno svrstavanja reči u hijerarhijski usrojene značenjske klase sa nadređenim članovima (hiperonimima) i podređenim članovima (hiponimima).
- *Antonimija* Ovo je odnos suprotnosti značenja. Postoji nekoliko vrsta antonima, među kojima su najvažniji: graduabilni antonimi (pravi, najčešće pridevski parovi, koji dopuštaju izražavanje stepena poređenja; negraduabilni antonimi (komplementarni članovi, dopunski), koji se normalno ne stepenuju; konverzni članovi (relacioni), dvosmerni kontrasti koji su međusobno zavisni, tako da jedan pretpostavlja postojanje drugog.
- *Inkompatibilnost* Upotrebljava se za skup leksema koji su uzajamno isključivi članovi iste nadređene kategorije (Kristal, 1996: 105).

Značenje prvih reči

Leksika je govornikova upotreba određenog rečnika i pravilno korišćenje navedenih reči u praktičnoj upotrebi. Takođe uključuje specifične komponente selekcione restrikcije, što su pravila koja pokazuju koje se vrste reči mogu međusobno slagati u formiranju rečenice (Dimić, 1996).

Učenje vokabulara najuočljivija je karakteristika usvajanja jezika u prvim mesecima života. Od trenutka kada se identifikuje prva reč, ostvaruje se ravnomenan leksički razvoj i u razumevanju i u proizvođenju jezika. Smatra se da dete od 18 meseci može da proizvede oko pedeset reči i da razume još pet puta toliko. Oko druge godine govorni vokabular premašuje 200 reči. Tokom treće godine dolazi do impresivnog uvećanja obima i raznovrsnosti vokabulara, i to u meri da su se precizna izračunavanja (naročito u pogledu razumevanja vokabulara) ili određivanje norme govorne leksičke učestalosti pokazali gotovo nemogućim.

“Deca ne uče reč s njenim gotovim značenjem. Ona sama moraju da otkriju šta ona treba da znači, i u tom procesu prave greške. Postoje tri tipa grešaka koje se često javljaju tokom druge i treće godine života.

1. *Hiperekstenzija* - reč se proširuje kako bi se primenila na druge objekte koji dele određeno obeležje, npr. zajedničko svojstvo oblika, boje ili veličine. Reč *pas* bi mogla da važi i za druge životinje, a *mesec* za druge okrugle objekte.

2. *Hipoekstenzija* - u ovom slučaju reč se upotrebljava u užem značenju nego što ga ima u jeziku odraslih. *Pas* bi se mogao primeniti samo na porodičnog psa, a *cipele* samo na detinje sopstvene cipele.

3. *Rasparenje* - u ovom slučaju ne postoji očigledna osnova za pogrešnu upotrebu reči, jer je u jednom slučaju *telefon* nazvan *traktorom*. Obično nema načina da se uđe u trag asocijaciji ideja koje su dovele do takvih pogrešnih identifikacija” (Kristal, 1996: 244).

Posle šeste godine dolazi do razvoja sposobnosti korišćenja figurativnih fraza i uočavanja dvostrukih značenja. U ovom kasnijem periodu javlja se i sposobnost deteta da integriše nekoliko karakteristika semantičkog znanja u jednu izjavnu rečenicu koja predstavlja definiciju. Semantički razvoj nastavlja se i kroz školski period, tj. on traje čitavog života.

Uvek će biti novih reči koje treba naučiti i novih značenja koje treba istražiti.

Formiranje pojmova kod gluve i nagluve dece

Mnogi autori ističu da se proces razumevanja značenja reči sastoji uvek u “izboru značenja između mnogih mogućih”. On se ostvaruje analiziranjem odnosa u kome se javlja reč u opštem kontekstu i savlađivanjem neadekvatnog, neposrednog razumevanja reči povezane sa smislom reči, sa učestalošću upotrebe pojedinih značenja.

Dete samo ne odabira značenje za reč. Ono ga dobija u procesu govorne komunikacije sa sredinom koja ga okružuje. Dete prati govor odraslih, usvajajući konkretna značenja reči, koja su već utvrđena i njemu gotova data. Ono samo ne stvara svoj govor, nego usvaja gotov govor odraslih koji ga okružuju.

Rad na formiranju pojmova predstavlja važan segment u radu sa gluvom i nagluvom decom. Pravilnim formiranjem pojmova omogućavamo gluvom detetu da predstave koje kod njega postoje budu denominirane, tj da dete nađe verbalni izraz i tako svoje misli oslobodi od gestovnog označavanja predmeta ili radnji. Treba davati nove pojmove, a već usvojene stalno proširivati, kako bi postali trajna svojina deteta.

Dete je usvojilo pojam kada je shvatilo da je reč samo znak za predmet, pojavu i događaj i da saopštavajući tu reč prenosi na drugoga svoje misli, osećanja (Dimić, 2003).

Gluve osobe otežano formiraju apstraktne pojmove, jer se njihov proces mišljenja odvija samo u granicama onoga što može videti.

Iako su imenice najzastupljenija vrsta reči u rečniku dece oštećenog sluha uočavaju se teškoće u usvajanju apstraktnih imenica i navođenju njihovih antonima. Očigledan način mišljenja i dominantnost vizuelnog faktora, koji karakteriše osobe oštećenog sluha, imaju presudnu ulogu u formiranju pojmova (Dimić, Isaković, 2007).

Savić (1986) navodi posebne principe formiranja pojma kod gluve dece:

1. reč – pojam mora biti ispunjena konkretnim sadržajem;
2. reči – pojmu se mora obezbediti dalji razvoj;
3. u svakoj reči – pojmu mora postojati element apstrakcije;
4. reč – pojam mora biti krajnje diferenciran od svakog drugog pojma.

Ovi principi imaju za cilj da formiranjem pojma kod gluvog deteta pojam “odlepe od konkretnog predmeta” i učine ga sredstvom razvoja mišljenja i usvajanja pojmova višeg ranga – apstraktnih pojmova – koje će ono samostalno upotrebljavati u svakoj situaciji.

Gluvonemi koji ne usvajaju govor u procesu žive interakcije, nego u procesu posebnog obučavanja, često usvajaju samo jedno, usko značenje reči i ne ovladavaju “fleksibilnom polisemijom” reči koja omogućava da se značenje menja u zavisnosti od konteksta. Zbog toga se zadatak gluvonemog deteta pri usvajanju jezika ne sastoji u jednostavnom usvajanju određenog rečnika, već u usvajanju rečnika

koje je umnogome složenije zbog postajanja polisemije i homonimije reči koje se mogu odgonetnuti samo u kontekstu. Sa jedne strane se ukazuje na mnogoznačnost reči pri upotrebi, a sa druge strane ta ista reč može imati nekoliko rečničkih značenja (Lurija, 1982: 181-182).

Kod deteta oštećenog sluha zaostaje čitav jezički i intelektualni razvoj. Zastoj na elementarnom razvojnom izrazu - pojmu, odražava se na bogaćenje rečnika, pretvaranje pasivnog depozita reči u aktivni verbalni rečnik, na razvoj logike misli i izražajni govor u celini, a samim tim i na razumevanje i usvajanje znanja.

Pre nego što se shvati kao znak za predmet, reč mora da se provede kroz stupanj da predstavlja osobinu predmeta i da je entitet za sebe. Kada "sazri" ona se više ne asocira sa predmetom ili radnjom, već stoji samostalno označavajući predmet ili radnju.

Reči mogu da budu shvaćene u različitim stepenima potpunosti njihovog značenja. Jedan od zadataka učitelja je da, prema uzrastu, proširuje značenja već naučenih reči.

Od samog početka školovanja potrebno je da deca usvajaju znanja razvijanjem pravih pojmova. To znači da je potrebno primereno uzrastu dece uvoditi pojmove upoznavanjem s definicijama pojmova, povezivati pojam sa ostalim pojmovima po različitim dimenzijama, određivati sadržaj jednog pojma preko drugih pojmova, sistematski graditi hijerarhijski organizovane mreže pojmova od jednostavnih, dvoslojnih ka sve složenijim. Pri tome je važno ukazivati na veze među pojmovima i voditi dete kroz proces učenja tako da ono uvidi te veze i razume njihov smisao u strukturi pojmovnog znanja (Lazarević, 1999).

Znakovni i govorni jezički izraz

Dečji rečnik počinje da biva struktuiran i razvija se određenim redom, hijerarhijskim usvajanjem jezičkih struktura, uz stalnu težnju da postane što pravilniji. Istinsko bogaćenje rečnika je proširivanje dečjeg iskustva i razvoj njihovog mišljenja, koje uobličavamo u znaku (gestu).

Gluva i veoma teško nagluva deca, u svom izrazu, pored govornog i pisanog prevashodno koriste znakovni jezik.

"Jezik, kao apstraktan simbolički sistem, konkretno se realizuje govorenjem (najčešće), pismom (ređe) i gestom (najređe). Za formu (supstancu) kojom se jezik konkretno realizuje u lingvistici se upotrebljava termin izraz. Svaki od ova tri navedena načina realizacije jezika ima svoje prednosti i nedostatke. Oni se međusobno dopunjuju i rezultat su čovekove sposobnosti da komunicira sa drugim ljudima i čovekove potrebe da komunicira i u najneovoljnijim uslovima" (Kašić, 2000: 11).

Najsloženije i najpreciznije sredstvo sporazumevanja je govorni jezik, koji pored izgovora – artikulacije ima i pisanu formu – pismo. Najjednostavniji i najprirodniji način sporazumevanja je gest.

Cvetanović (2001) ističe da danas usmeni govor (govorenje) ima prevagu nad pisanjem. Neka ispitivanja pokazuju da se 75 % dnevnog komuniciranja obavlja usmenim putem, a samo 25 % zasniva se na pisanoj reči.

Lurija (2000) navodi da postoje, dva oblika širokog spoljnog govora: usmeni govor, s jedne strane, i pisani govor s druge. Usmeni govor može biti podeljen na dijaloški i monološki.

Gestikulacioni govor je prvi govor gluvog čoveka i u tome je njegova prednost. Govor putem znakova je glavno sredstvo sporazumevanja među osobama oštećenog sluha.

“U razvoju osoba oštećenog sluha gest ima poseban značaj. Gluva osoba je vizuelan tip i sve što saznaje i doživljava čini putem vida. Optičke slike koje ona prima iz spoljnog sveta su konkretne direktne, statične ili dinamične. Ona razvija gestovni govor na osnovu sopstvenog spontanog kretanja i podražavanja okoline. Sporazumevanje pokretima je rezultat psihičkog razvoja gluvog deteta, a i sam pokret pomaže taj razvoj.

Gestovima se izražavaju statičke ili dinamičke karakteristike sadržaja o kojima se govori. Dolaskom u školu gluvo dete donosi izvesne pokrete koji su specifični za porodicu i koje samo porodica razume. Dolaskom u školu ono brzo uči pokrete sredine. Gluva deca gluvih roditelja prilikom dolaska u školu su socijalno komunikativno razvijenija od gluve dece roditelja koji čuju, jer su putem gesta razvili sposobnost sporazumevanja” (Dimić, 2002).

MATERIJAL I METOD

Cilj istraživanja

Cilj našeg istraživanja bio je ispitati značenja pojedinih reči i njihovih asocijacija kod gluve i nagluve dece i ustanoviti kako teče razvoj pojedinih kategorija reči, kao što su homonimi, u odnosu na ostale kategorije antonime, sinonime, metonime i obrnuto.

Takođe, nastojali smo da utvrdimo koji se oblik jezičkog mišljenja sporije razvija, kojim se značenjima gluva i nagluva deca, po broju i katrakteru svojih odgovora, približavaju pravom značenju preko srodnih reči. Interesovalo nas je i da li i u kojoj meri poznavanje znakovnog jezika utiče na usvojenost pojedinih kategorija reči.

Instrument istraživanja

Semantički test (S. Vladisavljević) se sastoji od četiri kategorije reči pomoću kojih se ispituje poznavanje njihovog značenja i aktivne upotrebe. Te kategorije su:

homonimi-reči koje u sebi kriju više značenja; antonimi-reči za koje se traže suprotna značenja; sinonimi-različite reči kojima se izražava isto značenje; metonimi-reči-podsticaji koje navode na izražavanje prenosnog značenja.

Svaka kategorija reči sadrži po deset imenica. One imaju poseban značaj u govoru i jeziku. Njima se izražavaju i najkonkretnija i najapstraktnija značenja u jeziku, kakva ne izražava ni jedna druga vrsta reči. Svaki pozitivan odgovor vrednuje se jednim poenom, dok se jedino kod antonima očekuje samo jedan pravi odgovor.

Uzorak

Istraživanje je obavljeno u školi “Stefan Dečanski” u Beogradu, koju pohađaju gluvi i nagluvi učenici. Ispitivanjem su obuhvaćeni učenici uzrasta od VI do VIII razreda (po 8 učenika iz svakog razreda).

Metodologija obrade podataka

U prikazu i obradi podataka korišćen je statistički paket za obradu podataka SPSS 14.0. Primenjeni su postupci deskriptivne statistike (AS i SD), kao i statističke značajnosti razlika u prosečnim vrednostima (t-test za zavisne uzorke, za proveru značajnosti razlika na nivou celog uzorka i neparametrijski Man Vitnijev U test za proveru statističke značajnosti razlika između učenika različitih razreda).

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Tabela 1. Rezultati gluvih i nagluvih učenika u okviru Semantičkog testa (ceo uzorak N=24)

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Homonimi ukupno govor	2,00	15,00	7,5000	3,76483
Homonimi ukupno znakovni j.	1,00	12,00	6,4583	3,23001
Antonimi ukupno govor	4,00	10,00	7,3750	1,88386
Antonimi ukupno znakovni j.	,00	9,00	6,1250	2,32776
Sinonimi ukupno govor	1,00	9,00	4,8333	2,09900
Sinonimi ukupno znakovni j.	,00	6,00	3,4583	1,69344
Metonimi ukupno govor	1,00	13,00	7,4167	3,36112
Metonimi ukupno znakovni j.	1,00	12,00	6,7083	3,39410

Uočene su velike individualne razlike između gluvih i nagluvih učenika obuhvaćenih uzorkom.

U okviru kategorije sinonima ostvareni su najslabiji rezultati (i u okviru govornog i u okviru znakovnog oblika izražavanja). Minimalan broj osvojenih poena je 1, tj. 0, dok je maksimalan broj ostvarenih poena 9, tj. 6 (od maksimalno mogućih 30).

Najbolji rezultati ostvareni su u okviru antonima (govorni jezik) gde je minimum osvojenih poena 4, dok su neki učenici tačno odgovorili na svih 10 zahteva i ostvarili maksimalan broj poena (10).

Tabela 2. Poređenje rezultata učenika VI i VII razreda

	razred	Mean Rank	Sum of Ranks
Homonimi ukupno govor	šesti razred	7,25	58,00
	sedmi razred	9,75	78,00
Homonimi ukupno znakovni j.	šesti razred	9,75	78,00
	sedmi razred	7,25	58,00
Antonimi ukupno govor	šesti razred	7,25	58,00
	sedmi razred	9,75	78,00
Antonimi ukupno znakovni j.	šesti razred	8,94	71,50
	sedmi razred	8,06	64,50
Sinonimi ukupno govor	šesti razred	7,19	57,50
	sedmi razred	9,81	78,50

	razred	Mean Rank	Sum of Ranks
Sinonimi ukupno znakovni j.	šesti razred	8,56	68,50
	sedmi razred	8,44	67,50
Metonimi ukupno govor	šesti razred	9,50	76,00
	sedmi razred	7,50	60,00
Metonimi ukupno znakovni j.	šesti razred	9,31	74,50
	sedmi razred	7,69	61,50

	Homonimi ukupno govor	Homonimi ukupno znakovni j.	Antonimi ukupno govor	Antonimi ukupno znakovni j.	Sinonimi ukupno govor	Sinonimi ukupno znakovni j.	Metonimi ukupno govor	Metonimi ukupno znakovni j.
Mann-Whitney U	22,000	22,000	22,000	28,500	21,500	31,500	24,000	25,500
Z	-1,081	-1,058	-1,071	-,385	-1,118	-,054	-,843	-,686
Asymp. Sig. (2-tailed)	,280	,290	,284	,700	,263	,957	,399	,493

Glupi i naglupi učenici VI i VII razreda ostvarili su približno iste rezultate u okviru ispitivanih kategorija reči (homonima, antonima, sinonima i metonima) u okviru govornog izraza i znakovnog jezika (statistički značajne razlike nisu uočene).

Tabela 3. Poređenje rezultata učenika VI i VIII razreda

	razred	Mean Rank	Sum of Ranks
Homonimi ukupno govor	šesti razred	5,13	41,00
	osmi razred	11,88	95,00
Homonimi ukupno znakovni	šesti razred	8,75	70,00
	osmi razred	8,25	66,00
Antonimi ukupno govor	šesti razred	5,94	47,50
	osmi razred	11,06	88,50
Antonimi ukupno znakovni	šesti razred	9,69	77,50
	osmi razred	7,31	58,50
Sinonimi ukupno govor	šesti razred	6,56	52,50
	osmi razred	10,44	83,50
Sinonimi ukupno znakovni	šesti razred	10,25	82,00
	osmi razred	6,75	54,00
Metonimi ukupno govor	šesti razred	6,38	51,00
	osmi razred	10,63	85,00
Metonimi ukupno znakovni	šesti razred	8,31	66,50
	osmi razred	8,69	69,50

	Homonimi ukupno govor	Homonimi ukupno znakovni j	Antonimi ukupno govor	Antonimi ukupno znakovni j	Sinonimi ukupno govor	Sinonimi ukupno znakovni j	Metonimi ukupno govor	Metonimi ukupno znakovni j
Mann-Whitney U	5,000	30,000	11,500	22,500	16,500	18,000	15,000	30,500
Z	-2,894	-,212	-2,195	-1,020	-1,652	-1,518	-1,792	-,158
Asymp. Sig. (2-tailed)	,004	,832	,028	,308	,098	,129	,073	,874

Poređeci rezultate između učenika VI i VIII razreda uočene su statistički značajne razlike u okviru kategorija homonima ($p=0,01$) i antonima ($p=0,03$) u okviru govornog oblika izražavanja. Učenici osmog razreda ostvarili su značajno bolje rezultate u okviru govornog oblika izražavanja u okviru ove dve kategorije reči.

Statističke značajnosti između rezultata učenika VI i VIII razreda u okviru ostalih ispitivanih kategorija reči (sinonima i metonima) nisu uočene.

Tabela 4. Poređenje rezultata učenika VII i VIII razreda

	razred	Mean Rank	Sum of Ranks
Homonimi ukupno govorni	sedmi razred	6,25	50,00
	osmi razred	10,75	86,00
Homonimi ukupno znakovni j.	sedmi razred	7,81	62,50
	osmi razred	9,19	73,50
Antonimi ukupno govorni	sedmi razred	6,81	54,50
	osmi razred	10,19	81,50
Antonimi ukupno znakovni j.	sedmi razred	9,06	72,50
	osmi razred	7,94	63,50
Sinonimi ukupno govorni	sedmi razred	7,75	62,00
	osmi razred	9,25	74,00
Sinonimi ukupno znakovni j.	sedmi razred	10,00	80,00
	osmi razred	7,00	56,00
Metonimi ukupno govorni	sedmi razred	5,63	45,00
	osmi razred	11,38	91,00
Metonimi ukupno znakovni j.	sedmirazred	7,63	61,00
	osmi razred	9,38	75,00

	Homonimi ukupno govor	Homonimi ukupno znakovni j.	Antonimi ukupno govor	Antonimi ukupno znakovni j	Sinonimi ukupno govor	Sinonimi ukupno znakovni j	Metonimi ukupno govor	Metonimi ukupno znakovni j
Mann-Whitney U	14,000	26,500	18,500	27,500	26,000	20,000	9,000	25,000
Z	-1,904	-,597	-1,463	-,478	-,639	-1,287	-2,428	-,740
Asymp. Sig. (2-tailed)	,057	,550	,144	,632	,523	,198	,015	,460

Poredeći rezultate između učenika VII i VIII razreda uočene su statistički značajne razlike u okviru kategorije metonima ($p=0,02$) u okviru govornog oblika izražavanja. Učenici osmog razreda ostvarili su značajno bolje rezultate u okviru govornog oblika izražavanja u okviru ove kategorije reči.

Statističke značajnosti između rezultata učenika VII i VIII razreda u okviru ostalih ispitivanih kategorija reči (homonima, sinonima i metonima) nisu uočene.

Tabela 5. Značajnost razlika u okviru govornog i znakovnog izraza unutar ispitivanih kategorija reči (ceo uzorak)

	M	SD	t	df	Sig. (2-tailed)
Homonimi ukupno govorni	7,5000	3,76483	1,091	23	,286
Homonimi ukupno znakovni	6,4583	3,23001			
Antonimi ukupno govorni	7,3750	1,88386	2,211	23	,037
Antonimi ukupno znakovni	6,1250	2,32776			
Sinonimi ukupno govorni	4,8333	2,09900	2,837	23	,009
Sinonimi ukupno znakovni	3,4583	1,69344			
Metonimi ukupno govorni	7,4167	3,36112	1,296	23	,208
Metonimi ukupno znakovni	6,7083	3,39410			

U okviru kategorije homonima nisu uočene statistički značajne razlike u upotrebi govornog izraza i znakovnog jezika.

U okviru kategorije antonima gluvi i nagluvi učenici bolje rezultate su ostvarili u okviru govornog jezičkog izraza (statistička značajnost na nivou 0,04).

U okviru kategorije sinonima bolji rezultati ostvareni su u okviru govornog jezičkog izraza (statistička značajnost na nivou 0,01).

U okviru kategorije metonima približno isti rezultati ostvareni su u okviru govornog i znakovnog izraza (statistički značajne razlike nisu uočene).

Tabela 6. Značajnost razlika u okviru govornog i znakovnog izraza između različitih kategorija reči (homonimi, antonimi, sinonimi i metonimi)

	M	SD	t	df	Sig. (2-tailed)
Homonimi ukupno govorni	7,5000	3,76483	4,902	23	,000
Sinonimi ukupno govorni	4,8333	2,09900			
Homonimi ukupno govorni	7,5000	3,76483	,121	23	,905
Metonimi ukupno govorni	7,4167	3,36112			
Sinonimi ukupno govorni	4,8333	2,09900	-5,208	23	,000
Metonimi ukupno govorni	7,4167	3,36112			
Homonimi ukupno znakovni	6,4583	3,23001	4,959	23	,000
Sinonimi ukupno znakovni	3,4583	1,69344			
Homonimi ukupno znakovni	6,4583	3,23001	-,394	23	,697
Metonimi ukupno znakovni	6,7083	3,39410			
Sinonimi ukupno znakovni	3,4583	1,69344	-6,488	23	,000
Metonimi ukupno znakovni	6,7083	3,39410			

U okviru govornog jezičkog izraza uočene su statistički značajne razlike pri poređenju rezultata ostvarenih u okviru kategorija homonimi/sinonimi i sinonimi/metonimi.

U poređenju rezultata ostvarenih između kategorija homonimi/metonimi, statistički značajne razlike nisu uočene.

U okviru znakovnog jezičkog izraza dobijeni su identični rezultati. Uočene su statistički značajne razlike u poređenju homonimi/sinonimi, kao i sinonimi/metonimi.. U poređenju rezultata ostvarenih u okviru kategorija homonimi/metonimi statistički značajne razlike nisu uočene.

Rezultate gluvih i nagluvih učenika u okviru kategorije antonima nismo poredili sa rezultatima u okviru tri ostale ispitivane kategorije reči zbog toga što se u okviru antonima očekivao samo po jedan tačan odgovor (u ostalim kategorijama moguća su bila dva, tri ili više tačnih odgovora).

Kvalitativna analiza dobijenih podataka

Homonimi

Reč "sud"

Odgovori koji su bodovani kao adekvatni, odnose se na "sud", posudu iz koje može da se jede i pije i "sud" kao ustanovu gde se sudi. Deca ovaj pojam povezuju sa zakonom, presudom, kaznom i određenim sporovima koji se tu razrešavaju kao što je razvod braka. Kao i sa sudijom, kao osobom, koja donosi presude i rešava sporove.

Odgovori dece oštećenog sluha, na zadatu reč, bili su: sudija, kazna, ide u zatvor, kriv, lopov, razvod – muž- žena, razvod braka, mama-tata- razvod, neko problem.

Neadekvatni odgovori su bili: pečat, potpiše, čekić, mama-tata, pere sudove, tanjir, šerpa.

Bilo je dosta ispitanika, starijeg osnovnoškolskog uzrasta, koji na zadatu test reč nisu dali nijedan odgovor.

Reč "sto"

Zadatu reč deca poimaju kao deo nameštaja, broj sto, novac, godine. Ovi odgovori su bodovani kao adekvatni. Učestali odgovori su: klupa, stolica, orman, kao delovi nameštaja, zatim drvo, kao materijal od koga je nameštaj napravljen, kao i sledeći odgovori: godina, broj, novac, pare, sto dinara, dinar.

Pojedini ispitanici su, kao odgovore, davali radnje koje se obavljaju za stolom: da se jede, pije kafa, piše... Kao neadekvatni odgovori, označeni su opisni pridevi: veliki, mali...

Reč "koš"

Deca najčešće povezuju značenje ove reči sa pojmom košarka u okviru znakovnog jezičkog izraza. Kao i sa rečima: odbojka, fudbal, gol, mreža, lopta... U okviru usmenog govora četiri učenika osmog razreda dala su odgovore: poeni i bodovi.

Pojedini učenici su, kao odgovor, navodili pojmove kao što su: korpa i kanta. Neadekvatni odgovori je bio-gušim se, gvožđe, životinja...

Reč "pol"

Kod gluвих i nagluvih učenika, od VI do VIII razreda, najčešći adekvatan odgovor bio je: severni i južni pol. Samo su učenici VIII razreda, dali još jedan tačan odgovor: muški-ženski. Učenici oštećenog sluha, su davali i sledeće odgovore: sever-jug, dečak-devojčica, muški-ženski-srednje, muški-ženski-dete.

Neadekvatni odgovori su bili: pola, polovina, pola sata, tabla, polica, plata, geografija-okrugla, dok je veliki broj ispitanika bio bez odgovora.

Reč "vreme"

Učenici su na zadatu reč davali sledeće odgovore: 24 sata, 12 meseci, sat, nemam vremena, koliko je sati, vremenske prilike, kakvo je vreme, "vreme na satu"... Dati odgovori bili su adekvatni. Analitički odgovori bili su: lepo, sunčano, toplo, hladno, oblačno, loše, ružno, uveče, proleće, grmi, pada kiša-sneg, duva vetar, kasnu, uveče, proleće...

Neadekvatni odgovori su: škola, zvono, napolju, sunce, mesec....

Svi učenici su dali odgovor na zadatu reč.

Reč "brana"

Tri učenika VIII razreda su na zadatu reč dala adekvatan odgovor- ime.

Najčešći neadekvatni odgovori su: odbrana, brani, branim, bolest... Veliki broj ispitivanih učenika je bio bez odgovora.

Reč "politika"

Najčešći adekvatan odgovor bio je-novine. Jedan učenik je dao odgovor - dnevne novine. Deca oštećenog sluha su povezivala ovaj pojam i sa nazivima drugih dnevnih novina kao što su: "Alo", "Blic", "Sport".

Dobijeni su i sledeći odgovori: televizor, vesti, uči, čita, sveska, razgovaraju, priča- ekonomija.

Neadekvatni odgovori bili su: žurka, policija, laže, protiv...

Interesantno je da je veliki broj učenika dao odgovor-problem. Ovaj odgovor se javio zbog toga što se u znakovnom jeziku koristi isti gest (znak) za pojmove politika i problem.

Reč "borba"

Kao adekvatni, navodjeni su sledeći odgovori: bori, bije, tuča, borimo se, novine, film... Gluva i nagluva deca davala su i specifične odgovore: ubije, pogine, mafija... Jedan analitički odgovor bio je: borba u ratu... Neadekvatni odgovori su: torba, ima problem, snaga, vežbe...

Reč "nada"

Najčešći odgovor bio je ime žensko ime. Učenici su davali odgovore: nadaš se, veruje...Neadekvatni odgovori bili su: imenica, avion, zove, ljubav, zaljubljen.

Reč "zemlja"

Adekvatni odgovori su vezani za planetu, državu, zemlju-zemljište. Jedan učenik je naveo ime države-Srbija. Neadekvatni odgovori su: bašta, trava, poljoprivreda, raste biljka, drvo, globus, trava. Pojam globus, je kao odgovor, dat samo u okviru znakovnog jezika.

Antonimi

Reč "život"

Adekvatan odgovor na ovu reč je smrt. Učestali odgovori su: umre, umreti, mrtav. Neadekvatni odgovori su: ne život, ne živ, životinje...

Reč "zdravlje"

Učenici oštećenog sluha su davali odgovore: bolest, bolestan, bolesna... Jedan učenik je dao odgovor bol.

Specifični odgovori su bili: boli glava, boli grlo, temperatura, slab, bolesna devojka, dok su netačni odgovori bili: ne zdravlje, rođendan.

Reč "sreća"

Tačan odgovor bio je nesreća. Učestali odgovori bili su: tuga, tužan, tužno, nesrećna.

Neadekvatni odgovori bili su: plače, nije srećan, srećan rođendan, srećna slava, srećna Nova godina, vesela, ne dobije, opasno, da imamo sreće, da lepo živimo.

Reč "ulaz"

Tačan odgovor bio je izlaz. Kao specifični odgovori, za gluvu i naglugu decu, bili su: vrata, ne ulaz, vraća nazad...

Netačni odgovori su: ulaz u soba, kuca, u bolnicu, otišao, ne ulaz.

Reč "dan"

Adekvatan odgovor je noć. Kao učestali odgovori javljali su se pojmovi: veče i uveče.

Neadekvatni odgovori bili su: ujutro, popodne, dobar dan, dobro veče, lepo vreme.

Reč "jutro"

Adekvatan odgovor je veče. Gluva i nagluga deca, od VI do VIII razreda, davala su za zadatu reč odgovore: mrak, večeras.

Najčešći netačni odgovori su: dobro jutro, noć, dugo, probudi, spava, ujutro, podne, posle podne.

Reč "mladost"

Ispitanici su davali odgovore: starost, star, stara, staro.

Neadekvatni odgovori na zadatu reč, bili su: mladoženja, devojka, grad, ima brkove...

Reč "muškarac"

Pored adekvatnog odgovora: žena, učestali su i sledeći odgovori: žensko, ženska, devojka.

Neadekvatni odgovori su: čovek, dečak, momak, beba, hrabar, mlad.

Reč "setva"

Učenici oštećenog sluha davali su odgovore berba, bere se, naberemo, bereš, ubereš.

Zabeležen je veliki broj netačnih odgovora: cvet, cveće, kopaju, seme, raste, zemlja, koren, suncokret, vreme, uzmeš, vadi.

Bilo je učenika koji nisu dali ni jedan odgovor.

Reč "ljubav"

Adekvatan odgovor bio je mržnja.

Bilo je i odgovora, koji su specifični za gluvu i naglugu decu: razdvojeno, svađa, razvod, ne voli, ne volim, zaljubljen, ljubav-cmok, srce, voli, ne ljubav, poljubac, Dan zaljubljenih, momak, devojka.

Sinonimi

Reč "vrt"

Kao adekvatan odgovor učenici su dali reč bašta. Kod jednog učenika VIII razreda pojavio se odgovor povrtnjak. Učenici oštećenog sluha su navodili analitičke odgovore tipa: zoološki vrt, zoo vrt, vrtić, dečji vrt.

Postoji i veliki broj netačnih odgovora, kao što su: njiva, kao šuma, lala, ljubičica, visibaba, cveće, zemlja, voće, povrće, proleće, radi, vrti, vrti mi se u glavi...

Reč "soba"

Jedna učenica VIII razreda, dala je adekvatan odgovor: prostorija. Deca oštećenog sluha davala su sledeće odgovore: imam soba, sredjujem sobu, kuća, učionica, mi spavamo, spava, dnevna soba, spavaća soba, dečja soba, biblioteka, sestra, brat, lepo, velika.

Reč "dom"

Tačni odgovori su bili: kuća, zgrada. Analitički odgovori su: studentska kuća, hotel.

Učenici oštećenog sluha su davali sledeće odgovore: škola, gore, krevet, spava, gde se ide gore, spava pet dana (ponedeljak – petak). Ovakvi odgovori su specifični i očekivani za grupu ispitivane dece. Jer oni tokom nedelje borave i spavaju u domu (internatu), koji je smešten na spratu, iznad škole.

Netačni odgovori bili su i: Klinički centar, soba, sedi, spava, televizor, orman, selo.

Reč "meta"

Kao adekvatni odgovori date su reči: cilj i centar.

Specifični su odgovori, dati u znakovnom jeziku, kao što su: metak- crno (krug).

Najčešći su bili neadekvatni odgovori: kao kad trči, pa stigne – gotovo, pištolj, puška, puca, metak, strela, krug, lovac, metar, strelac.

Bilo je ispitanika bez odgovora.

Reč "sat"

Dat je jedan adekvatan odgovor: časovnik.

Dobijeni odgovori bili su i: ručni sat, zidni sat, veliki sat, budilnik.

Učenici su davali sledeće odgovore na zadatu reč: vreme, čas, 24 časa, 60 minuta, ima sati, sat – ruka (u znakovnom jezičkom izrazu), srebro, zlatno, jedan, dva, tri, četiri, pet; koliko je sati?, polako.

Reč “đak”

Kao tačni odgovori navodjene su sledeće reči: učenik, učenica, učenici. Ispitani su navodili i odgovore: uči, škola, zajedno, student, drugovi.

Svi učenici su dali odgovor na zadati sinonim.

Reč “istraživač”

Deca oštećenog sluha su davala najčešće analitičke odgovore, u okviru znakovnog jezičkog izraza: čovek traži – nadje, čovek traži, traži nešto, traži knjigu, izgubi nešto, traži- oteo, traži otisak, čovek koji istražuje, droga.

Kod jednog učenika VIII razreda dobijen je odgovor naučnik, dok je veliki broj dece bio je bez odgovora.

Reč “put”

Najčešći tačan odgovor bio je ulica. Jedan učenik je dao odgovor staza. Odgovori koji su dobijani bili su i: auto put, autobus, pravo, auto, asfalt, hodnik, srećan put, nesrećan put, idem po putu.

Svi učenici su dali odgovor na zadati sinonim.

Reč “divota”

Najčešći odgovori bili su: lepo, mnogo lepo, divna, predivno. Specifični su neadekvatni odgovori: život, ludi su, cigara, ljubav, drag.

Zabeleženo je i nepostojanje odgovora.

Reč “snaga”

Najčešći odgovori: jako i jak, dati su u okviru znakovnog jezičkog izraza. Deca oštećenog sluha davala su i sledeće odgovore: mišići, hrabar, slab, snažniji.

Nije zabeleženo nepostojanje odgovora

Metonimi

Reč “puž”

Adekvatni odgovori bili su: mali, spor, sporo.

Učenici oštećenog sluha, višeg osnovnoškolskog uzrasta, davali su i sledeće odgovore: životinja, ružan, lenj, polako, ide sporo, slab, peške.

Najviše odgovora dato je u okviru znakovnog jezičkog izraza.

Reč “zlato”

Dobijeni su odgovori: dobar, dobra, vredan, poslušan.

Najčešći odgovori bili su: žuto, svetlo, sjajno, skupo, lančić, prsten, mindjuše, ogrlica, lep, prelep, lepo sija, muž-žena (prsten), zlato-ljubav-muž, lanac, svadba, sat, novac, skupo, pare, zlatnik.

Kao neadekvatni odgovori evidentirane su sledeće reči: staklo, gvoždje, srebro, sladak,

Reč "zmija"

Dobijeni odgovori bili su: otrovan, otrovna, opasan, opasna, opasno, zao, zla. Gluva i nagluva deca davala su i odgovore: brza, životinja, ne voli, uhvati-ujede, plaši. Kao netačan odgovor evidentirana je reč-drvo.

Reč "srna"

Adekvatan odgovor bio je nežna.

Učenici su davali sledeće odgovore: miran, mala, mazi, jelen, ženka jelena, plaši, uplaši, boji se, lepa, životinja, Afrika, sporo, mnogo sladak. Specifični su i netačni odgovori: crna, crna boja.

Medju netačnim odgovorima zabeležena je i reč-bela.

Reč "cvet"

Dati su odgovori: lep, lepa, miriše, mirisan.

Česti su i neadekvatni odgovori: lepo miriše, lep cvet, lala, visibaba, ruža, zeleno, žuto, biljka, cveće, raste, bode, devojka- poklon, srećna, dobar.

Reč "kap"

Adekvatan odgovor bio je mali, malo.

Ispitanici su davali i sledeće neadekvatne odgovore: u nos, oko-nos, kapa, šal, kad piješ lek, voda, kapi vode, pada kiša, pije, pere ruke, jedna, sok, kap za nos, kap za uvo, kap za oko.

Reč "vašar"

Učenici su davali sledeće odgovore: gužva, mnogo gužva. Karakteristični su i odgovori: ima gužva uveče mnogo, a po danu nije, luna park, super, zato što ljudi voli, auto- vašar, sudar-auto, mnogo ljudi, igramo, auto udari, vrteška, streljana, pehar, ringišpil, park, vozi auto, ljuljaška, vatra, veseo, puno ljudi.

Za zadati metonim zabeleženo je i nepostojanje odgovora.

Reč "lisica"

Adekvatan odgovor je lukav, lukava.

Gluva i nagluva deca, davala su i sledeće odgovore: opasna, laže, ukrade kokoška, divlja životinja, voli da krade, krade jaja, lopov, lopov-meso, kukavica.

Svi učenici su dali odgovor na zadati metonim.

Reč "stena"

Adekvatni odgovori su: čvrst, tvrd, jak, koji su dati u okviru znakovnog jezika. Učenici su davali i neadekvatne odgovore: planina, belo, malo-sivo, kamen, veliki kamen, mala, velika, velika stena, najjači, tvrdoглав.

Izvestan broj dece nije dao ni jedan odgovor.

Reč "zec"

Najčešći odgovori bili su: brz, brzo, jako brzo, plaši, plašim, plašljiv. Učenici su davali i sledeće odgovore: lep, nije hrabar, beži, sladak, skače, slab, pobegne, životinja, opa, uvek brzo pobegne, velike uši, beži, gladan.

Svi učenici su dali jedan ili više odgovora na zadatu reč.

ZAKLJUČCI

1. Dobijeni rezultati ukazuju na to da postoje zakonitosti razvoja pojedinih pojmova i pojedinih kategorija reči.
2. Neadekvatni rezultati gluvih i nagluvih učenika u okviru semantičkih testova uzrokovani su oskudnim jezičkim saznanjem, konkretnošću i nerazvijenim jezičkim asocijacijama. Dobijen je veliki broj neadekvatnih odgovora specifičnih za gluvu i naglugu decu.
3. Uočeno je da postoje velike individualne razlike između gluvih i nagluvih učenika istog uzrasta.
4. Sa uzrastom raste usvojenost ispitivanih kategorija reči (homonima, antonima, sinonima i metonima).
5. Najveći porast postignuća uočava se između učenika VI i VIII razreda i to u okviru kategorija homonima i antonima (govorni oblik izražavanja). Upravo u okviru ove dve kategorije reči gluvi i nagluvi učenici ostvaruju najbolje rezultate.
6. Sa uzrastom se govorni i znakovni vid izražavanja međusobno izjednačavaju, tako da bolja razvijenost znakovnog jezika utiče na bolja postignuća gluvih i nagluvih učenika u okviru govornog oblika izražavanja. Međutim, rezultati našeg istraživanja pokazuju da se:
 - u okviru kategorija antonima i sinonima uočavaju bolji rezultati u okviru govornog jezičkog izraza,
 - u okviru kategorija homonima i metonima ne uočavaju statistički značajne razlike u upotrebi govornog izraza i znakovnog jezika. Ova dva oblika jezičkog izražavanja se podjednako uspešno koriste.
7. Kada se posmatra razvijenost pojedinih kategorija jezičkog mišljenja dobijeni rezultati ukazuju na to da se najbolje razvijaju asocijacije polariteta, tj. antonima i to preko onih reči za koje ne postoji drugačiji izbor, koje su odraz konkretnih pojmova, npr. muškarac-žena, dan-noć, jutro-veče, ulaz-izlaz. Za reči koje označavaju apstrakciju, npr. život-smrt, zdravlje-bolest, sreća-tuga deca često nemaju pravu reč za odgovor, već je traže u pridevima, glagolima i drugim opisnim rečima koje nemaju apstraktno značenje.
8. Nakon antonima, razvija se sposobnost iznalaženja većeg broja značenja unutar jedne reči, reči homonima, koja se karakteriše istovetnom fonet-sko-fonemskom strukturom. Poseban problem u okviru ove kategorije reči predstavljale su reči: koš, koji učenici najčešće povezuju sa pojmom košarka; zatim reč sud-kazna, razvod muž-žena, ide zatvor i pojam brana-odbrana, brani, bolestan (uočeno je nerazumevanje značenja te podsticajne reči).
9. Metonimi predstavljaju teškoću jer deca na ovom uzrastu još uvek nemaju dovoljno razvijen ovaj oblik jezičkog mišljenja. Međutim, uočeno je da gluvi i nagluvi učenici bolje razumeju preneseno značenje onih reči (pojmova) sa kojima se svakodnevno u školskom radu susreću. To se odnosi na konkretne pojmove, tj. karakteristike životinja (puž, zmija, lisica, zec-na kojima se radi od najranijeg, predškolskog uzrasta, kroz prve pesmice, bajke, basne...).

10. Za reči sinonime gluva i nagluva deca ispitivanog uzrasta još uvek ne poseduju dovoljno razvijen aktivni rečnik, pa veoma teško nalaze drugačiji naziv za ponuđenu reč. Često i ono što kažu nije pravi sinonim, već su to reči koje imaju nešto zajedničko sa podsticajnom reči. Zbog konkretnog načina mišljenja gluvi i nagluvi učenici počinju da nabraju različite reči, koje čine sadržaj zadanog pojma, konkretizuju ga (soba-dnevna soba, spavaća soba, biblioteka; meta-metak, crno, krug-u okviru znakovnog jezika; istraživač-čovjek traži nađe, čovek traži nešto-u okviru znakovnog jezika) umesto da pruže sasvim drugačiju reč koja u suštini znači isto što i reč podsticaj.
11. Takođe, lošiji rezultati ostvareni u okviru ove kategorije reči povezuju se i sa karakteristikama znakovnog jezika koji je siromašan i koji obiluje sinonimima (isti znak često se upotrebljava za više različitih pojmova), pa lošija razvijenost znakovnog jezika u ovoj kategoriji reči uzrokuje i lošiji govorno-pojmovni status učenika.

LITERATURA

1. Dimic, N.D, Isakovic, Lj., Kovacevic, T. (2008). Words of opposite meaning in written and spoken language and in sign language, International conference, Role of the special educator and rehabilitator in the institutional and uninstitutional treatment of the children with special needs, Skopje, Macedonia, 2.-3. october,
2. Dimić, D.N., Kovačević T. (2004). Znakovni, govorni i pisani rečnik kod dece oštećenog sluha, Beogradska defektološka škola, Beograd, 2-3, 69-77
3. Dimić, D. N. (1996). Specifičnosti u pisanju slušno oštećene dece, Defektološki fakultet, Beograd
4. Dimić, D. N. (2002). Klase reči i leksički deficiti kod gluve i nagluve dece, Istraživanja u defektologiji, Defektološki fakultet, CIDDD, Beograd
5. Dimić, D. N. (2002). Metodika artikulacije, Defektološki fakultet, Beograd
6. Dimić, D. N. (2003). Govorno – jezički deficiti kod gluve i nagluve dece, Društvo defektologa Srbije i Crne Gore, Beograd
7. Dimić, N., Isaković, Lj. (2007). Specifičnost upotrebe reči suprotnog značenja kod dece oštećenog sluha i dece koja čuju, Nove tendencije u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji, I naučni skup Univerziteta u Beogradu, Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, 509 – 528
8. Golubović, S., Kašić, Z. (2000). Segmentna i suprasegmentna organizovanost govora, DDJ, Beograd
9. Hakuta, K. (1986). *Mirrors of Language: The debate on bilingualism*, New York:Basic Books.
10. Hoffmeister, R. (2000). A piece of the puzzle: ASL and reading comprehension in deaf children. U C. Chamberlain, J. P. Morford, & R. I. Mayberry (ur.) *Language acquisition by eye*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.143-164.
11. Hoiting, N. & Slobin, D.I. (2002). What a deaf child needs to see: Advantages of a natural sign language over a sign system. U R. Schulmeister & H. Reinitzer (ur.) *Progress in sign language research: In honor of Siegmund Prillwitz*. Hamburg: Signum. 267-277.
12. Isakovic, Lj., Dimic, N., Kovacevic, T. (2008). Function of sign language, oral and written lexicon in deaf children, NHS2008-june 19-21-Cernobbio (Como Lake) Italy, Poster Session on Medical Reports, 216.

13. Isaković, Lj. (2007). Neke specifičnosti upotrebe leksike kod dece oštećenog sluha i dece koja čuju, Beogradska defektološka škola, Društvo defektologa Srbije, Beograd, 2-3, 17-32
14. Kašić, Z. (2000). Funkcija suprasegmenata u govornom izrazu, Beogradska defektološka škola, 2 - 3, 113 - 123.
15. Kostić, Đ., Vladislavljević, S., Popović, M. (1983). Testovi za ispitivanje govora i jezika, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
16. Kovačević, T. (2005). Razvijanje i bogaćenje rečnika dece oštećenog sluha na osnovnoškolskom uzrastu, Beogradska defektološka škola, Beograd, 3, 1-16.
17. Kovačević, V. (2000). Oštećenje sluha i leksičko – semantički razvoj, Zadužbina Andrejević, Beograd
18. Kristal, D. (1996). Kembrička enciklopedija jezika, Nolit
19. Lazarević, D. (1999). Od spontanih ka naučnim pojmovima, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
20. Lurija, R. A. (1982). Osnovi neurolingvistike, Nolit, Beograd
21. Lurija, R. A. (2000). Jezik i svest, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2000.
22. Most, T. (2003). The use of repair strategies: bilingual deaf children using sign language and spoken language, American Annals of the deaf, Washington, Fall 2003. Vol. 148, Iss 4; pg. 308-315
23. Ostojić, S. (2004). Auditivni trening i razvoj govora nagluve dece, Defektološki fakultet, Beograd
24. Prinz, P. M. (2002). Cross-linguistic perspectives on sign language and literacy development. U R. Schulmeister & H. Reinitzer (ur.) Progress in sign language research: In honor of Sigmund Prillwitz. Hamburg: Signum. 221-233.
25. Quigley, S., Kretschmer, R.E. (1982). The education of the deaf children, Baltimore, University park Press
26. Quigley, S., Paul, P. (1984). Language and Deafness, College Hill Press, San Diego, California
27. Savić, Lj. (1986): Metodika učenja govora gluve dece, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
28. Stokoe, W. (1993). Sign Langue Structure: An Outline of the Visual Communication Systems of the American Deaf, Studies in Linguistics, Occasional Papers 8, University of Buffalo Department of Antropology and Linguistics, Buffalo, 1960, Reprint, Linstok Press, Burtonsville, Md. Press
29. Stuckless, R. & Birch, J. (1966). The influence of early manual communication on the linguistic development of deaf children. American Annals of the Deaf. 106, 436-480.
30. Valli, C., Lucas, C. (2000). Linguistics of American Sign language, Gallaudet Universitz Press, Washington, D.C.
31. Vasić, S. (1977). Govor u razredu, Prosveta, Beograd
32. Vigotski, L. (1996). Dečja psihologija, Sabrana dela, tom četvrti, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
33. Vigotski, L. (1996). Naučno nasleđe, Sabrana dela, tom šesti, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
34. Vujasinović, Z., Isaković, Lj. (2007). Bilingvalni pristup u razvoju jezika kod dece oštećenog sluha predškolskog uzrasta, Nove tendencije u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji, I naučni skup Univerziteta u Beogradu, Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, 493 – 507

SOME SEMANTICS SPECIFICS AT DEAF AND HARD OF HEARING STUDENTS

Ljubica Isakovic, Tamara Kovacevic

University of Belgrade - Faculty of Special Education and Rehabilitation

Summary

The development of word meanings, semantics, is in direct relation with the thought process. It simultaneously reflects the lower or higher intellectual capacity. Adequate adoption of word meanings assumes experience, knowledge, acquired lexical fund transformed into symbolic thinking.

Deaf and hard of hearing students obtain inadequate results on the semantic tests because of their deficient knowledge of the language and due to underdeveloped linguistic associations.

The aim of our study was to examine word meanings and their association by deaf and hard of hearing children enrolled in grades six to eight and to establish how the development of certain categories of words takes place (homonyms, antonyms, synonyms, and metonyms). We were also interested in whether or not and to what extent the knowledge of sign language affect the character of language acquisition of certain categories of words.

We applied the Semantic test in the study (S. Vladislavljevic).

The results indicate a partial influence of age on the acquisition of the examined categories of words. Within the scope of the examined categories of words, the level of knowledge of sign language is in direct relation to the improved achievement in spoken expression by deaf and hard of hearing students.

We observed better acquisition of antonyms and homonyms in the form of spoken expression.

Key words: homonyms, antonyms, synonyms, metonyms, semantics, deaf and hard of hearing students